

1 ja 2 määriteltyyn luokkaan ja tähän luokkaan voi kuulua vain tiettyntyyppisiä ikärakenteita. Luokitteluvirhe jää niin pieneksi, että ikäjakaumat luokan sisällä ovat hyvin samanlaisia.

Jokainen taulukon 1 Coulson-PNS-poikkeamaluokka A1, A2 ... J4, J5 jaetaan taulukon 2 mukaisesti kuuteen alaluokkaan (a,b ... f) 20-44-vuotiaiden suhteellisen osuuden mukaan. Lopulliset luokat ovat siis A1a, A1b, A1c, A1d, A1e, A1f, A2a ... J5e, J5f. Liitteessä 8 on erilaisten ikärakennetyyppien kuvia. Kuvat ovat ikärakenteen iän mukaisessa järjestyksessä Coulson-luokittain nuorimmasta vanhimpaan.

4.2. KOLME TESTAUSALUETTA

Tässä tutkimuksessa, missä halutaan kehittää ikärakenteen uusia mittautapoja ja edelleen testata näitä metodeja, on testialueiksi valittu erilaisia ja erikokoisia alueita. Kirjoittaja on aikaisemmin tutkinut Hämeen läänin ja erityisesti sen yhden kunnan, Sääksmäen, väestöllistä muuntumista (Salminen 1985). Myös tässä tutkimusalueena käytetään Hämeen läänin. Tutkimusalue käsittää kaikki Hämeen läänin kunnat. Hämeen läänin valinnasta tutkimusalueeksi on etuna se, että sen kunnista puuttuvat uskonnolliset tai kielelliset vähemmistöt, joiden hedelmällisyys olisi erilainen kuin valtaväestön. Myöskään taloudellisin perustein tapahtuvaa siirtolaisuutta tai muuttoliikettä ei Hämeen läänissä ole muista lääneistä poikkeavasti. Tällöin on helpompi rajata pois mahdollisia virhelähteitä, jotka saattaisivat vaikuttaa nimenomaan ikärakenteen ominaisuuksien levinneisyyteen. Hoikkasen (1975:246-247) mukaan rannikkoalueilla olevilla kaupungeilla oli sisämaan kaupunkeja alhaisempia Coulson-indeksin (C_a) arvoja. Hämeen läänin väestö on riittävän runsaslukuinen tilastoluokitteluja ja -testejä varten. Ikäjakaumavertailuja voidaan tehdä maaseutukuntien ja kaupunkien välillä, koska kaupunkien määrä on riittävän suuri. Lisäksi Hämeen läänin väestöstä on tehty aikaisemmin monia tutkimuksia (mm. Tudeer 1914; Jutikkala 1939, 1944).

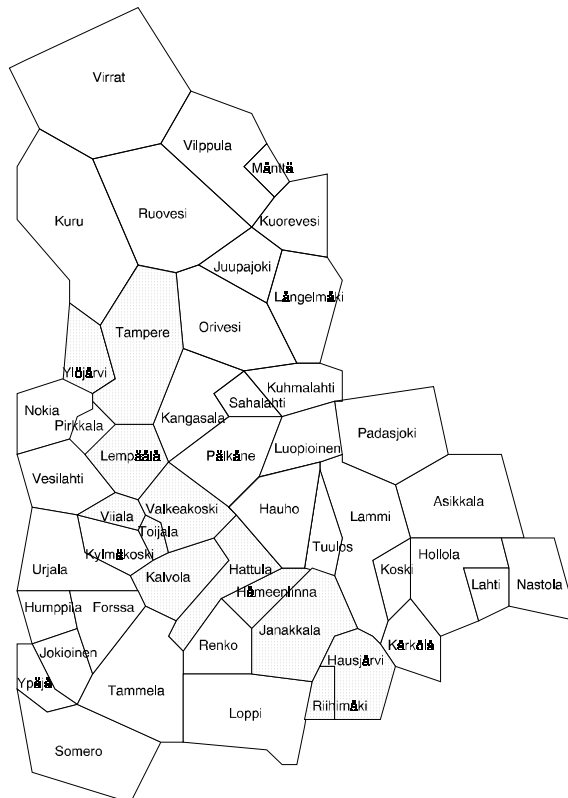
Lisäksi testialueina on eräitä Saaristomerien kuntia. Nämä kunnat ovat Brändö, Houtskari, Iniö, Kökar, Korppoo, Kumlinge, Kustavi, Nauvo, Sottunga, Vahto ja Velkua. Vuosina 1960-1985 nuo kunnat olivat pieniä väkiluvultaan. Ikärakennefrekvenssit jäivät myös hyvin alhaisiksi. Muuttoliike on tuntuvasti vähentänyt näiden kuntien väkilukua. Kolmantena vertailupopulaationa käytettiin koko valtakunnan ikärakennetilastoja. Valtakunnan ikärakenteen ominaisuudet vaihtelevat hyvin vähän vuosittain ja ikärakenneara-alueiston koko on suuri. Valtakunnan arvoista on käytössä pitkä aikasarja vuosilta 1750-1980. Sen perusteella tutkittiin isoja ikärakennefrekvenssejä.

5. HÄMEEN LÄÄNIN IKÄRAKENNE

5.1. VÄESTÖN KEHITYKSEN YLEISKUVA

Pienin tutkimuksessa käytetty alueyksikkö on kunta. Hämeen läänissä oli vuonna 1960 kuntia 59, mutta vuonna 1985 enää 49. Hämeen läänin kunnat, kuntaliitokset, lääniin liittymiset sekä eroamiset vuosina 1960-80 on esitetty liitteessä 2. Kuvassa 14 on Hämeen läänin kunnat vuonna 1980. Tätä karttapohjaa on käytetty vuosien 1960, 1970 ja 1980 tietojen havainnollistamiseen. Karttapohjasta puuttuvat ne kunnat, jotka on vuosina 1961-1979 liitetty toisiin kuntiin tai siirretty toiseen lääniin.

Hämeen läänin halki kulkevat Oulun-Helsingin päärata, Tampereen-Porin, Tampereen-Haapamäen, Haapamäen-Parkanon, Tampereen-Jyväskylän ja Riihimäen-Lahden radat. Hämeessä kulkevat valtatiet 2, 3, 4, 5, 9, 11 ja 12. Pääradalla on ollut suuri vaikutus teollisuuden syntymiseen ja sijoittumiseen tutkimusalueella. Tämä on puolestaan vaikuttanut kaupunkien kasvuun ja muuttoliikkeeseen. Valtateiden vaikutus on alkanut näkyä vasta 1960-luvulla. Valtatie 3 on vaikuttanut paljon 1960-luvulta alkaen teollisuuden syntymiseen ja pysymiseen monissa kunnissa. Kaikilla kaupungeilla on nykyisin hyvät liikenne yhteydet. Erityisen hyvät ne ovat Riihimäen-Valkeakosken-Tampereen-Ylöjärven alueella. Myös tulevaisuudessa tämän alueen liikenne yhteydet parantuvat entisestään hankittavien nopeiden junien ja valtatien uuden moottoritieosuuden Hämeenlinna-Tampere takia.

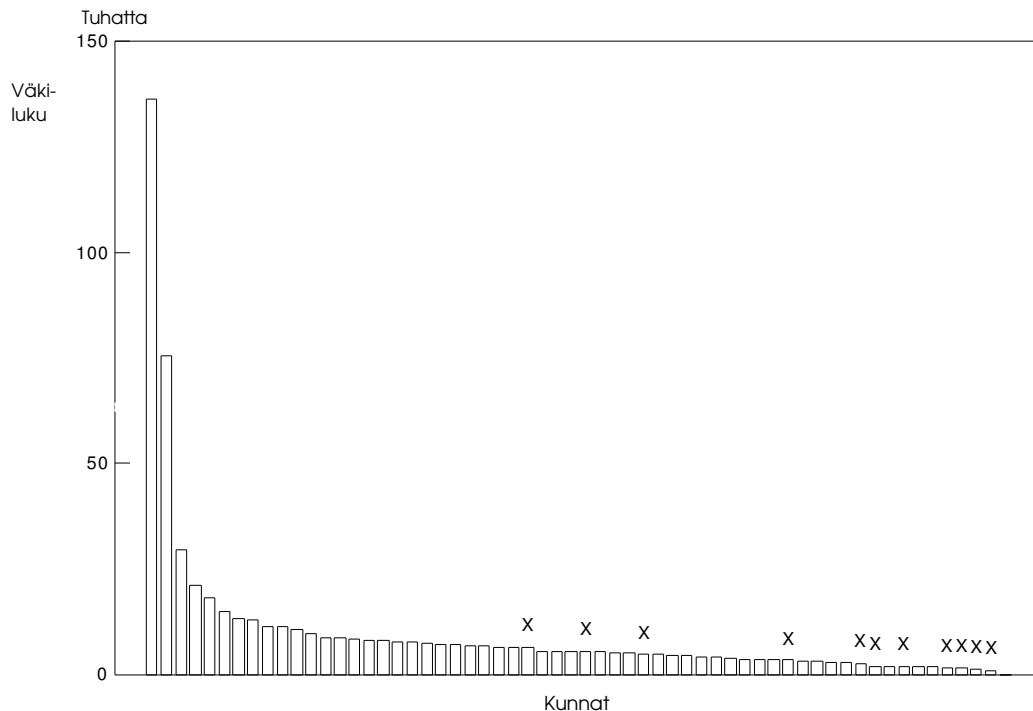
c:\ltyo\hakartta.d\w

Kuva 14. Hämeen läänin kunnat vuonna 1980. Karttapohjassa ne kunnat on rasteroitu, joiden kautta kulkee valtatie kolme tai Helsingin-Seinäjoen rata (Maanmittaushallitus 1981).

Jutikkala (1939, 1944) on julkaissut Hämeen läänin kuntien väestötilastoja vuosilta 1690-1749. Suomen taulustolaitos perustettiin vuonna 1749. Näillä tilastoilla on mahdollista jatkaa aikasarjoja ajassa taaksepäin vuodesta 1750 alkaen. Jutikkalalla on paljon muitakin Hämeen läänin koskevia julkaisuja. Tudeerin väitöskirja Hämeen läänin väestön lisääntyminen vuosina 1811-1910 julkaistiin vuonna 1914. Hänen väitöskirjansa aineisto on tutkijoiden käytössä Tilastokeskuksessa.

Uudemmat tässä tutkimuksessa käytetyt väestönmuutos-, väkiluku- ja ikärakennetilastot ovat peräisin Tilastokeskuksen julkaisusta SVT (= Suomen virallinen tilasto). Väkiluku- ja väestönmuutostiedot ovat vuosilta 1960-85. Kunnittaiset ikärakennetiedot on kerätty vuosilta 1960, -65, -70, -75, -80 ja -85. SVT:sta saatu aineisto on tallennettu manuaalisesti tietokannoiksi mikrotietokoneelle. Aineisto tallennettiin ennen kuin tarkat tekstiskannerit tulivat yleiseen käyttöön. Tilastoja on muokattu edelleen esimerkiksi laskemalla viisivuotiskeskiväkiluvut vuosittaisista arvoista ja muuttamalla absoluuttiset luvut suhdeluvuiksi. Lähes kaikki naisten tilastot on laskettu miesten ja molempien sukupuolten arvoista. Ilman atk:ta tutkimuksen nykyisestä aineistosta olisi pystytty keräämään ja käsittelemään vain pieni osa. Tiedonkäsitteilyn luotettavuus on myös parantunut atk:n avulla. Suurin osa aineiston käsittelystä tehtiin mikrotietokoneilla. Atk:lla olevat kirjastojärjestelmät, kuten Helka ja Linda, helpottivat suuresti tiedonhakua. Erityisesti tutkimuksen loppuvaiheessa GEO Abstract-CD rom-viitetietokannasta oli paljon apua.

Kuvassa 15 ovat kunnat suuruusjärjestyksessä suurimmasta (Tampere) pienimpään (Tottijärvi) vuosien 1961-65 keski-ikäluvun mukaan. Suurin osa Hämeen läänin kunnista oli pikkukuntia väkiluvun ollessa 1000-4000 asukasta. Tampere, Lahti, Hämeenlinna, Valkeakoski, Riihimäki ja Nokia olivat kuusi suurinta kuntaa. Nämä kunnat olivat radanvarrella olevia teollisuuskaupunkeja. Läänin väkiluvultaan pienet kunnat olivat maatalouskuntia. Taulukossa 3 kunnat ovat suuruusjärjestyksessä keski-ikäluvun mukaan vuosilta 1961-65 ... 1981-85.

c:\data\vaki6085

Kuva 15. Hämeen läänin kuntien väkilukujen viisivuotiskeskisarvot vuosilta 1961-65.

X:llä on merkitty ne kunnat, jotka on vuosina 1961-1980 liitetty toisiin kuntiin.

Vuonna 1961 yli 10000 asukkaan kuntia oli 11 (19 %), 5000-10000 asukkaan kuntia oli 23 (39 %) ja alle 5000 asukkaan kuntia oli 25 (42 %). Vuonna 1985 yli 10000 asukkaan kuntia oli 15 (30 %), 5000-10000 asukkaan kuntia oli 16 (33 %) ja alle 5000 asukkaan kuntia oli 18 (37%).

Valkosen ja Notkolan (1977:20) mukaan pienten kunta-aineistojen käytössä on ongelmia satunnaisvaihteluiden takia. He olivat omassa kuolleisuuden maantieteellistä vaihtelua koskevassa tutkimuksessaan käyttäneet maalaiskuntia, joiden väkiluku oli yli 7600. Tässä tutkimuksessa olivat mukana kaikki kunnat väkiluvun koosta riippumatta.

Hämeen läänissä oli noin kolmasosa kunnista sellaisia, joissa väkiluku kasvoi kaudella 1961-85 (taulukko 4). Taulukon lisääntyneisyysprosentit laskettiin siten, että kauden viimeisen vuoden väkiluvun arvosta vähennettiin ensimmäisen vuoden arvo ja saatu erotus jaettiin kauden ensimmäisen vuoden väkiluvulla ja kerrottiin sadalla. Positiivisiä lisääntyneisyyden arvoja saivat Tampere, Hämeenlinna, Lahti, Riihimäki, Forssa, Mänttä, Nokia, Valkeakoski, Toijala, Asikkala, Hollola, Kangasala, Lempäälä, Nastola, Pirkkala ja Ylöjärvi. Muut kunnat saivat siis negatiivisiä arvoja. Kasvukunnissa oli poikkeuksetta teollisuutta. Muissa kunnissa teollisuuden osuus oli paljon pienempi kuin näissä kasvukunnissa. Monien kasvukuntien naapurikunta oli iso kaupunki.

Taulukko 3. Hämeen läänin kuntien keskväkiluvut viisivuotisryhmittäin vuosina 1961-65 ... 1981-85. X:llä on merkitty ne kunnat, jotka on vuosina 1961-1980 liitetty toisiin kuntiin.

Kunta	1961-65	1966-70	1971-75	1976-80	1981-85
Tampere	136224	152189	163968	165953	167752
Lahti	75597	86763	93455	94942	94511
Hämeenlinna	29585	36138	39817	41398	42253
Riihimäki	21085	22397	23670	23958	24181
Nokia	18378	19143	21303	23578	24015
Valkeakoski	14966	16022	20348	22647	22628
Kangasala	13545	14562	16397	18202	19716
Janakkala	13144	14424	15047	15282	14952
Lempäälä	11569	11761	11770	12392	13268
Forssa	11329	13909	17562	19113	19830
Somero	10875	10185	9452	10182	10057
Hollola	9766	11262	13860	15750	17636
Ylöjärvi	8777	9519	10542	12295	14794
Hausjärvi	8772	8167	7606	7366	7315
Urjala	8612	7827	7166	6669	6302
Loppi	8274	7511	6907	6720	6758
Ruovesi	8274	7585	6958	6620	6426
Orivesi	8054	8000	8408	8842	8995
Asikkala	7811	7573	7595	8086	8433
Nastola	7553	10009	12216	13526	14250
Toijala	7223	7512	7729	7976	8025
Tammela	7149	6460	5834	5595	5592
Vilppula	7036	6707	6837	6987	6937
Mänttä	6967	7251	7700	8029	8161
Lammi	6771	6497	6281	6045	5931
Hattula	6761	6924	7821	7554	7730
Vanaja	6657	6636	X	X	X
Jokioinen	5732	5496	5183	4930	5258
Pirkkala	5698	6039	7787	9245	10283
Padasjoki	5690	5275	4769	4664	4560
Kuhmoinen	5631	4982	4224	X	X
Hauho	5626	5043	4519	4140	4030
Kärkölä	5443	5156	4970	5028	5123
Viiala	5336	5351	5310	5165	5106
Sääksmäki	4893	4642	4440	X	X
Kuru	4817	4293	3655	3326	3245
Pälkäne	4757	3804	4141	3863	3869
Vesilahti	4516	3751	3234	3090	3022
Kalvola	4391	4098	3821	3635	3486
Ypäjä	4182	3803	3460	3074	2865
Luopioinen	3974	3624	3161	2854	2651
Längelmäki	3783	3362	2878	2476	2243
Kuorevesi	3671	3364	3225	3306	3277
Kylmäkoski	3559	3184	2930	2703	2592
Teisko	3525	3092	2816	X	X
Juupajoki	3366	3063	2710	2564	2485
Humppila	3324	3039	2793	2758	2746
Koski	3012	2713	2453	2329	2260
Renko	2903	2617	2273	2150	2271
Koijärvi	2680	2331	X	X	X
Somerniemi	2073	1815	1531	1409	X
Tuulos	2057	1842	1667	1622	1601
Aitolahti	1969	X	X	X	X
Sahalahti	1940	1931	1944	1944	1986
Kuhmalahti	1918	1733	1435	1218	1102
Tyrvääntö	1824	1695	X	X	X
Eräjärvi	1769	1577	1424	X	X
Pohjaslahti	1521	1908	1034	X	X
Tottijärvi	1225	1128	1068	X	X
Virrat	X	X	9905	9643	9546

Taulukko 4. Hämeen läänin väestön lisääntyneisyys (%) viisivuotis-ryhmittäin vuosina 1961-65 ... 1981-85. X:llä on merkitty ne kunnat, jotka on vuosina 1961-1980 liitetty toisiin kuntiin.

Kunta	1961-65	1966-70	1971-75	1976-80	1981-85
Tampere	9,0	5,4	4,7	0,1	1,2
Hämeenlinna	6,0	20,9	6,2	2,0	0,9
Lahti	17,3	6,1	4,2	-0,2	-0,3
Riihimäki	4,9	4,7	3,8	0,1	1,5
Forssa	8,9	27,7	14,3	3,0	3,3
Mänttä	2,2	2,6	6,4	3,0	-0,8
Nokia	0,8	3,3	13,6	0,5	2,4
Toijala	5,1	1,9	2,0	0,9	0,2
Valkeakoski	5,6	5,7	33,6	0,9	-0,6
Aitolahti	23,7	X	X	X	X
Asikkala	-3,5	-1,2	4,7	4,0	2,9
Eräjärv	-7,6	-8,3	X	X	X
Hattula	-2,0	20,6	-4,5	-3,2	6,6
Hauho	-6,3	-7,5	-8,1	-5,1	1,4
Hausjärvi	-4,9	-8,2	-2,6	-2,1	2,3
Hollola	3,2	26,2	14,5	9,6	10,2
Humppila	-8,0	-8,4	-3,0	2,2	-1,3
Janakkala	3,4	10,4	4,1	-0,9	-1,6
Jokioinen	-4,2	-1,0	-7,0	0,5	5,2
Juupajoki	-7,8	-10,8	-5,5	-3,0	-0,2
Kalvola	-3,9	-7,2	-2,4	-4,5	-0,6
Kangasala	5,3	6,2	13,1	7,1	5,6
Koijärvi	-10,9	X	X	X	X
Koski	-6,2	-8,7	-5,2	-1,7	-0,3
Kuhmalahti	-5,1	-13,0	-13,9	-11,3	-5,4
Kuhmoinen	-6,8	-13,9	X	X	X
Kuorevesi	-7,7	-8,0	2,7	2,5	-4,4
Kuru	-8,4	-12,4	-10,2	-4,6	0,7
Kylmäkoski	-3,0	-11,7	0,3	-6,7	-3,0
Kärkölä	-8,7	-3,2	-1,0	1,3	2,3
Lammi	-4,0	-1,3	-3,9	-2,9	-1,3
Lempäälä	1,2	-0,4	4,4	4,4	5,6
Loppi	-7,1	-6,4	-3,8	-1,1	2,3
Luopioinen	-8,4	-9,4	-7,6	-7,8	-4,5
Längelmäki	-10,2	-8,1	-15,2	-8,0	-7,0
Nastola	12,4	26,0	13,6	5,2	3,0
Orivesi	1,6	-3,6	16,8	-0,5	2,5
Padasjoki	-5,3	-8,3	-4,0	-2,7	-2,3
Pirkkala	-0,7	15,4	22,8	9,6	9,3
Pohjaslahti	-11,1	-20,8	X	X	X
Pälkäne	-3,0	-6,5	-6,3	-3,1	2,6
Renko	-7,7	-8,0	-10,1	1,4	6,3
Sääksmäki	-0,8	-5,9	X	X	X
Ruovesi	-6,4	-7,9	-5,6	-0,9	-4,1
Sahalahti	-0,3	-2,0	2,9	-0,7	4,5
Somerniemi	-10,0	-11,3	-10,0	X	X
Somero	-5,0	-5,9	-5,1	11,9	-1,1
Tammela	-8,0	-8,0	-5,8	-1,7	1,3
Teisko	-11,8	-9,7	X	X	X
Tottijärvi	-5,6	-3,0	-4,7	X	X
Tuulos	-5,6	-12,7	-2,8	-3,8	3,4
Tyrväntö	-5,2	X	X	X	X
Urijala	-6,9	-6,6	-7,3	-5,0	-1,3
Vanaja	-0,3	X	X	X	X
Vesilahti	-16,2	-11,9	-8,3	-0,3	-1,1
Viiala	1,6	-1,1	0,9	-1,6	-1,2
Vilppula	-1,0	-8,0	14,7	-1,2	-3,2
Ylöjärvi	7,0	9,2	14,9	10,9	21,9
Ypäjä	-6,4	-5,9	-9,6	-7,7	-2,6
Virrat	X	X	-2,8	-1,1	-2,1

5.2. IKÄRAKENTEEN KEHITYKSEN YLEISKUVA

Hämeen läänin ikärakenteessa oli tutkimuskaudella yleissuuntauksena nuorten ikäluokkien osuuden pieneneminen ja vanhojen ikäluokkien osuuden kasvu (taulukot 5, 6 ja 7). Muuttoliiikkeen ja ikärakennemuutosten vaikutus ikärakenteeseen oli kuntakohtainen, minkä takia alueelliset erot kuntien ikärakenteissa kasvoivat. Ikäluokkien osuuksien keskihajonnan kasvu kaikissa kolmessa ikäluokkaryhmässä vuosina 1960, 1970 ja 1980 oli selvä osoitus kuntien väestöjen ikärakenne-erojen lisääntymisestä. Liitteen 3 taulukossa on miesten ja naisten eri ikäryhmien suhteelliset osuudet vuosina 1960, 1970 ja 1980. Tätä aineistoa on käytetty edelleen taulukoissa 5, 6 ja 7 sekä kuvissa 16-23.

Verrattaessa ikäryhmien osuuksia toisiinsa havaittiin, että nuorten osuus väkiluvusta pieneni kaikissa kunnissa 70- ja 80-luvuilla. Hämeen läänin kuntien nuorten osuuden keskiarvo laski vuoteen 1960 verrattuna lähes 11 prosenttiyksikköä (taulukko 5). Tämä oli seurausta hedelmällisyyden laskusta ja väestön ikärakennemuutoksista. Kaikkien kuntien nuorten osuuksista laskettu keskihajonta kasvoi Hämeen läänin kunnissa vuodesta 1960 vuoteen 1980. Työikäisten osuus väkiluvusta kasvoi vuodesta 1960 vuoteen 1980 (taulukko 6). Keskiarvo nousi viisi prosenttiyksikköä. Keskihajonta kasvoi 20-44-vuotiailla 1.4 yksikköä, mikä on hieman enemmän kuin nuorilla (taulukot 5 ja 6). Vanhusten osuuden keskiarvo väkiluvusta nousi tarkasteluaikana kuusi prosenttiyksikköä (taulukko 7). Kuntien väliset erot vanhusten suhteellisissa osuuksissa kasvoivat. Tätä kuvastaa minimi- ja maksimiarvojen erojen suureneminen sekä keskihajonnan lähes kahden prosenttiyksikön kasvu.

Miesikäryhmät vuosina 1960, 1970 ja 1980 on ristiintaulukoitu kuvissa 16, 17 ja 18. Nuorten osuuksien lasku näkyi kuvassa siirtymänä vasemmalle (kuva 16). Työikäisten osuuden kasvu nosti osan havaintoarvoista ylemmäksi kuvassa. Vuosittaiset arvot erottuvat selvästi toisistaan. Kuvassa 16 nuorten ja keski-ikäisten arvojen ristiintaulukoinnissa vuosien 1960, -70 ja -80 arvot erottuivat selvemmin omiksi ryhmikseen kuin kuvan 17 nuorten ja vanhusten ristiintaulukoinnissa. Nuorten osuuksien lasku näkyi siirtymänä vasemmalle, mutta vanhusten osuuksien kasvu näkyi kuvassa maksimiarvojen siirtymänä ylhäälle. Keski-ikäisten ja vanhusten eri vuosien arvot erottuivat selvästi (kuva 18). Keski-ikäisten osuuden kasvu näkyi kuvassa siirtymänä oikealle ja vanhusten osuuden kasvu nosti arvoja ylhäälle kuvassa.

Taulukko 5. Hämeen läänin kuntien 0-19-vuotiaiden osuuksien keskiarvo, keskihajonta, minimi- ja maksimiarvo vuosina 1960-80.

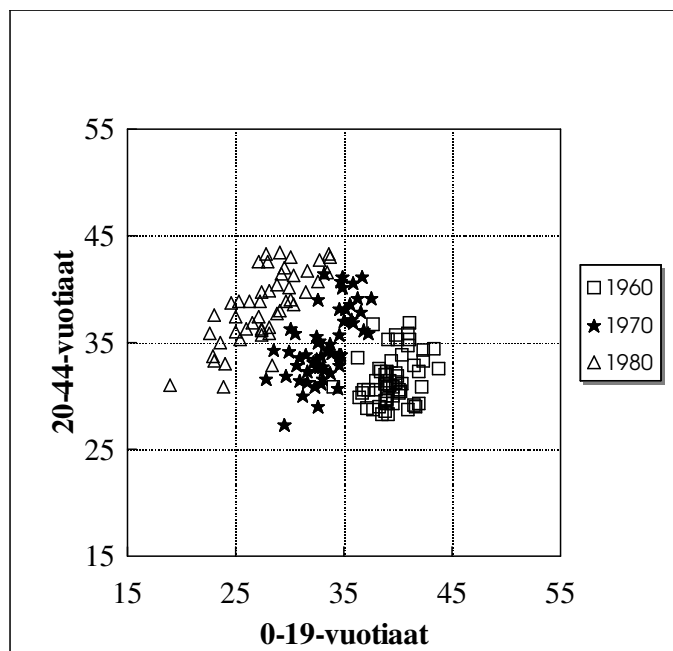
Vuosi	Kuntien lkm	Keski- arvo (%)	Keskiha- jonta (%)	Minimi (%)	Maksimi (%)
1960	59	37.27	1.65	33.40	41.05
1970	57	31.49	2.14	26.02	35.83
1980	49	26.37	2.95	18.27	32.78

Taulukko 6. Hämeen läänin kuntien 20-44-vuotiaiden suhteellisten osuuksien keskiarvo, keskihajonta, minimi- ja maksimiarvo vuosina 1960-80.

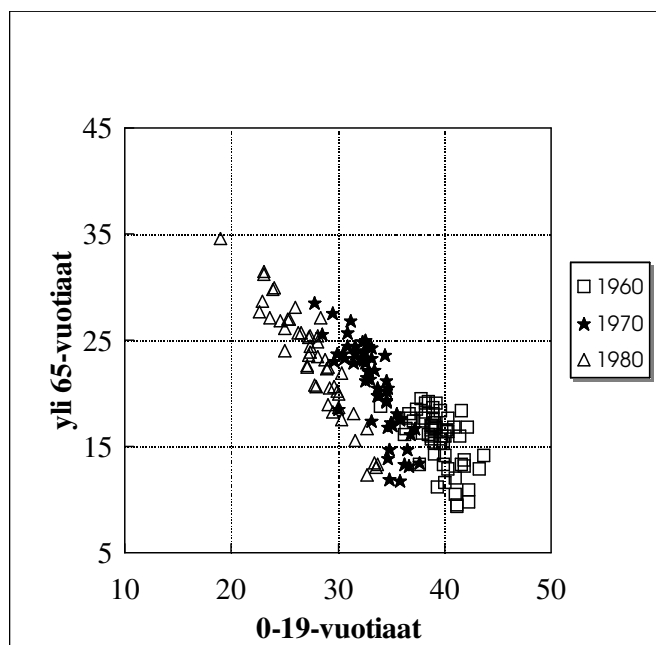
Vuosi	Kuntien lkm	Keski- arvo (%)	Keskiha- jonta (%)	Minimi (%)	Maksimi (%)
1960	59	30.81	2.56	27.22	37.02
1970	57	32.39	3.65	25.13	39.51
1980	49	35.38	3.96	26.92	42.67

Taulukko 7. Hämeen läänin kuntien yli 65-vuotiaiden suhteellisten osuuksien keskiarvo, keskihajonta, minimiarvo ja maksimiarvo vuosina 1960-80.

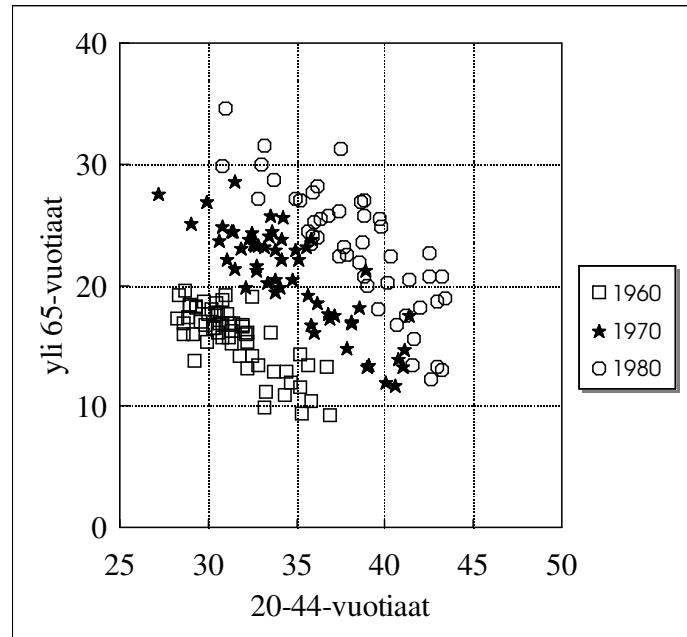
Vuosi	Kuntien lkm	Keski- arvo (%)	Keskiha- jonta (%)	Minimi (%)	Maksimi (%)
1960	59	13.60	2.52	7.46	17.37
1970	57	18.01	3.79	10.03	25.67
1980	49	19.34	4.49	10.30	30.33

Kuva 16. 0-19-vuotiaiden ja 20-44-vuotiaiden miesten suhteelliset osuudet (%) koko miespuolisesta väestöstä Hämeen läänin kunnissa vuosina 1960, 1970 ja 1980.

Kuva 17. 0-19-vuotiaiden ja yli 65-vuotiaiden miesten suhteelliset osuudet (%) koko miespuolisesta väestöstä Hämeen läänin kunnissa vuosina 1960, 1970 ja 1980.

ika6080t.wk4

Kuva 18. 20-44-vuotiaiden ja yli 65-vuotiaiden miesten suhteelliset osuudet (%) koko miespuolisesta väestöstä Hämeen läänin kunnissa vuosina 1960, 1970 ja 1980.

Ikäryhmien alueellinen vertailu tehtiin liitteen 3 taulukon perusteella. Siinä on taulukoitu nuorten, keski-ikäisten ja vanhusten osuudet väestöstä sukupuolen mukaan vuosina 1960, 1970 ja 1980. Näitä arvoja on edelleen havainnollistettu kuvien 19, 20 ja 21 kartoissa. Nuorten suhteelliset osuudet vähenivät Hämeen läänissä vuodesta 1960 vuoteen 1980. Alueelliset erot kuntien välillä kasvoivat. Nuoria oli vuonna 1960 vähän isoissa kaupungeissa, kuten Lahdessa, Tampereella ja Hämeenlinnassa. Nuorten osuus oli pieni myös joissakin maaseutukunnissa, kuten Längelmäellä ja Kuhmalahdessa. Kunnat, joissa nuorten suhteellinen osuus oli suuri, sijaitsivat lähes kaikki Tampereen ja Hämeenlinnan lähistöllä (kuva 19). Näitä kuntia olivat Nokia, Toijala, Viiala, Valkeakoski, Kangasala, Lempäälä, Pirkkala, Teisko ja Ylöjärvi. Kauempana tästä alueesta olivat vielä Mänttä, Urjala ja Vilppula. Vuonna 1970 nuoria oli paljon kolmostien kunnissa, Mäntän ja Lahden alueilla ja Forssan kunnassa (kuva 19). Näiden kolmen alueen ulkopuolelle jäi maaseutukuntien alue, jonka kunnilla nuorten suhteellinen osuus jäi pieneksi. Lahdessa ja Hämeenlinnassa nuorten osuus oli vain hieman vähentynyt vuodesta 1960. Ne kuuluivat nyt kuntiin, jossa oli paljon nuoria. Tampereella nuorten osuus oli vähentynyt enemmän kuin Lahdessa ja Hämeenlinnassa. Tampere kuuluikin kuntiin, jossa oli vähän nuoria. Vuonna 1980 alueen Valkeakoski-Kangasala-Ylöjärvi-Lempäälä-Vesilahti-Toijala ympärillä oli kehänmuotoinen maaseutukuntien alue, jossa nuorten suhteellinen osuus oli pieni (kuva 19). Em. alue oli varsin samanlainen kuin vuonna 1970. Ylöjärven, Pirkkalan, Kangasalan ja Nastolan kunnissa nuorten suhteellinen osuus oli suurin.

Työikäisten osuus suureni lähes kaikissa Hämeen läänin kunnissa vuosina 1970 ja 1980. Syynä työikäisten määrän nousuun olivat erityisesti 1950-luvun ns. suuret ikäluokat ja muuttoliike. Poikkeuksena olivat seuraavat kunnat, joissa 20-44-vuotiaiden naisten osuus väheni:

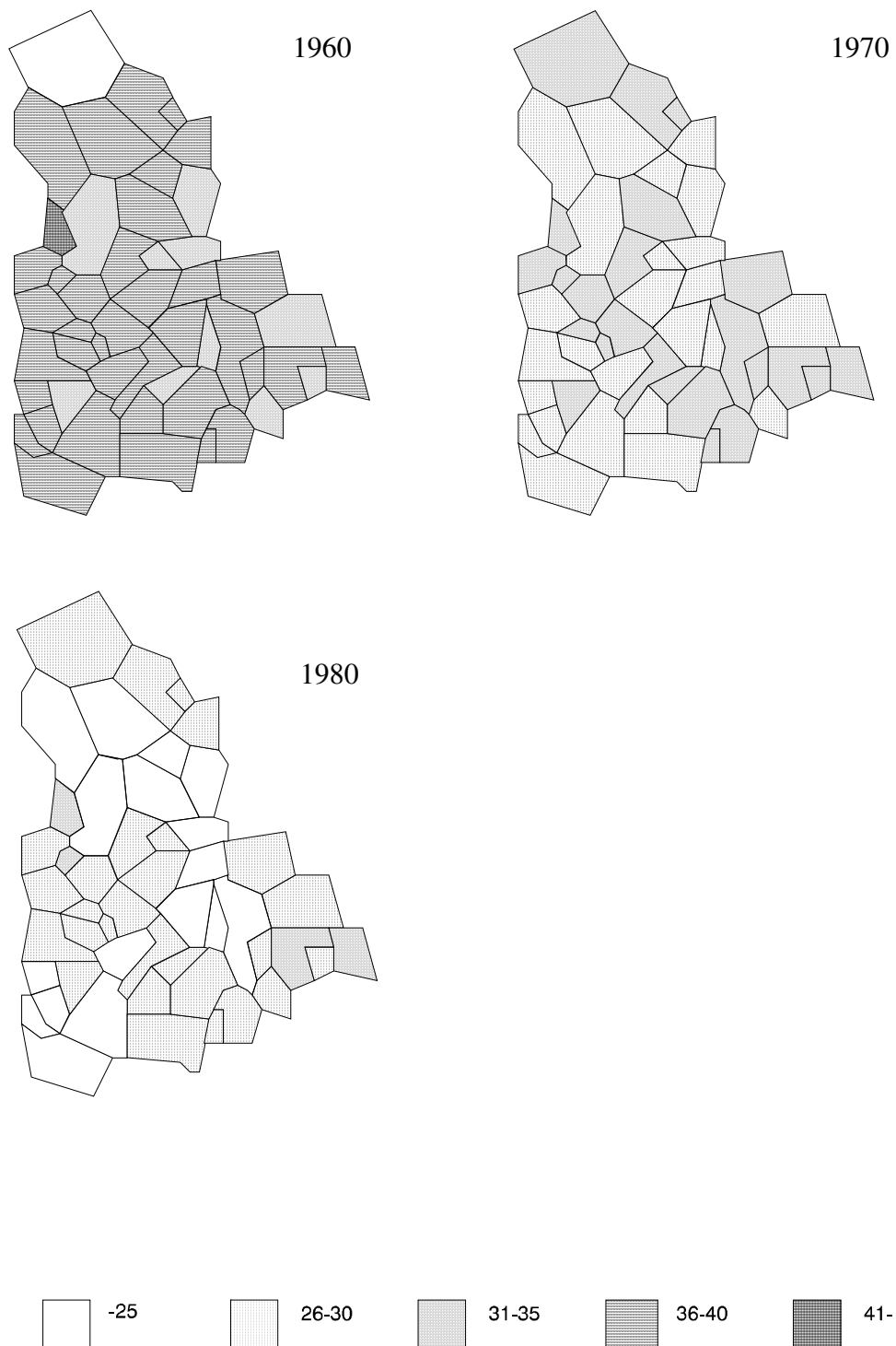
Kuhmalahti, Luopioinen, Längelmäki, Renko, Tuulos, Tammela, Valkeakoski, Vesilahti, Viiala, Ypäjä, Hauho ja Kuru. Näistä poikkeuskunnista muuttajat olivat työikäisiä ja suurin osa heistä oli naisia.

Vuonna 1960 kolmostien alueen kunnissa, Lahden ja Mäntän alueilla oli enemmän työikäisiä kuin läänin muissa kunnissa (kuva 20). Vuonna 1970 työikäisten osuus monissa kunnissa oli suurempi kuin vuonna 1960 ja osuudet kasvoivat samoilla alueilla kuin vuonna 1960 (kuva 20). Vuonna 1980 työikäisten osuus oli lähes kaikissa kunnissa kasvanut tai pysynyt ennallaan. Tampereen, Lahden ja Mäntän alueet erottuivat muista läänin kunnista aikaisempaa selvemmin. Kunnat, joissa oli vuonna 1980 vähän keski-ikäisiä, muodostivat alueellisesti samanlaisen kehän kuin nuorten osaltakin (kuva 20). Maaseutukunnissa oli vähän työikäisiä. Kunnittaiset erot olivat suuremmat kuin nuorten osalta. Kaupunkien ja maaseutukuntien väliset erot olivat kasvaneet vuosiin 1960 ja 1970 verrattuna.

Vuonna 1960 vanhusten suhteellinen osuus oli suuri Ypäjän, Hauhon, Luopioisten ja Kuhmalahden maaseutukunnissa (kuva 21). Vuonna 1970 vanhusten osuus oli kasvanut kaikissa kunnissa vuoteen 1960 verrattuna. Tampereen, Lahden ja Mäntän alueilla oli vähän vanhuk-
sia. Tampereen, Lahden ja Mäntän alueiden väliin jäi alue, jossa oli paljon vanhuksia (kuva 21). Samoin vanhuksia oli paljon Kurussa, Ypäjällä ja Vesilahdella. Vuonna 1980 vanhuksia oli vähän Ylöjärvellä, Nokialla, Pirkkalassa, Viialassa, Lempäälässä, Valkeakoskella, Mäntässä, Forssassa, Nastolassa ja Hollolassa (kuva 21). Kuntia, joissa vanhuksia oli paljon, olivat Kuru, Kuhmalahti, Längelmäki, Hattula, Loppi ja Luopioinen. Ikärakenne vanhusten osuuden osalta oli vuonna 1980 hyvin samanlainen kuin vuonna 1970.

Ikärakenteiden vertailua vaikeuttaa sukupuolten osuuksien alueellinen ja määrällinen vaihtelu. Suomessa on kuntien välillä suuriakin eroja miesten ja naisten osuuksien määrissä. Eri-
tyisesti näin on 15-44-vuotiaiden kohdalla (Suomen kartasto 1981: kuva 15g). Viime sotien jälkeen kuntien erot sukupuolirakenteessa ovat kasvaneet. Satunnaistekijät vaikeuttavat kuitenkin sukupuolirakenteen arviointia.

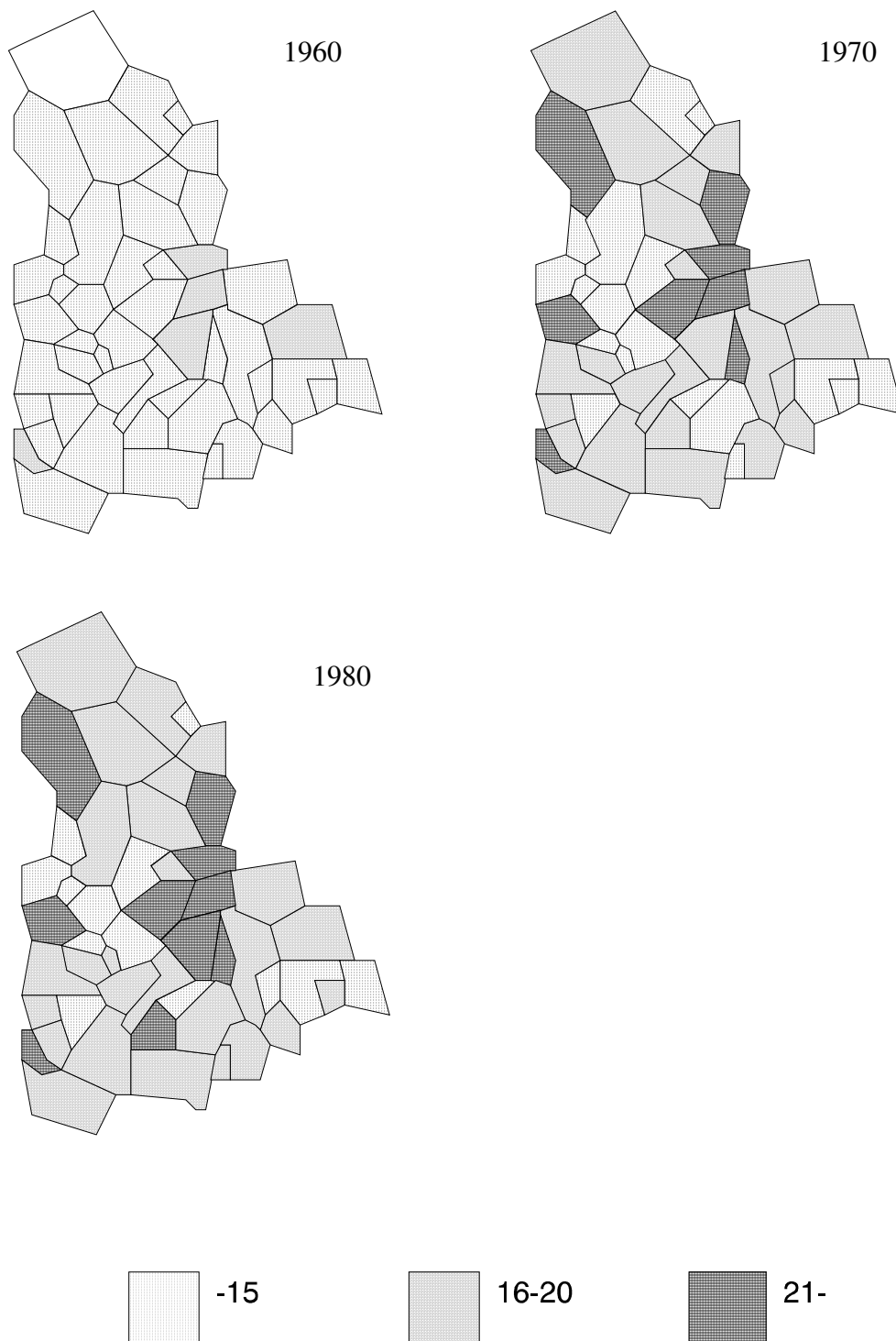
Pesonen (1968:92) tutki maaseudun äänioikeutetun väestön sukupuolirakennetta. Syrjäseudulla naisten osuus vaihteli välillä 42-50 %. Naisten osuuden odotusarvo oli 46 %. Alle neljän prosenttiyksikön poikkeama tästä oli saattanut aiheutua satunnaisista syistä. Alameri (1960:39) totesi vuoden 1950 väestönlaskenta-aineiston perusteella, että naisia oli kaupungeissa 55.6 %, kauppaloissa 53.4 %, ei-hallinnollisissa taajamissa 53.1 % ja varsinaisella maaseudulla 50.4 %. Hän testasi näitä lukuja t-testillä ja sai tulokseksi, että ei-hallinnollisten taajamien prosenttiluku poikkesi tilastollisesti merkitsevästi varsinaisen maaseudun prosenttiluvusta. Alameri määritteli edelleen seuraavat kolme käsitettä. Miesenemmistöisessä kunnassa on tilastollisesti merkitsevä miesenemmistö alle viiden prosentin riskillä. Neutraalissa kunnassa sukupuolijakauma ei tilastollisesti merkitsevästi poikkea tasajaosta, eli kumpakaan sukupuolta on tasan 50 prosenttia. Naisenemmistöisessä kunnassa on tilastollisesti merkitsevä naisenemmistö alle viiden prosentin riskillä.

Kuva 19. 0-19-vuotiaiden suhteellinen osuus (%) Hämeen läänin kunnissa 1960, 1970 ja 1980.

Kuva 20. 20-44-vuotiaiden suhteellinen osuus (%) Hämeen läänin kunnissa vuosina 1960, 1970 ja 1980.

c:\data\tn30.drv

c:\data\tnika.dwr

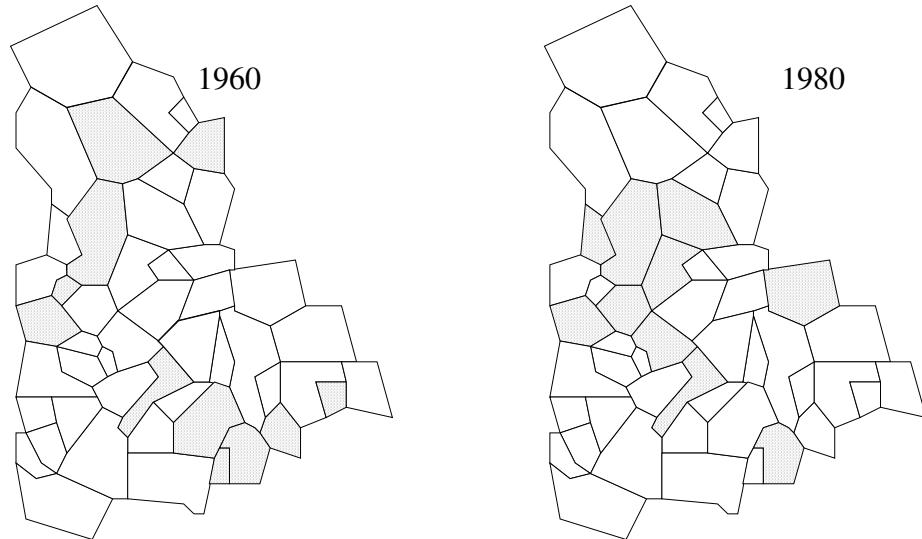
Kuva 21. Yli 65-vuotiaiden suhteellinen osuus (%) Hämeen läänin kunnissa vuosina 1960, 1970 ja 1980.

Tässä tutkimuksessa yhtä prosenttiyksikköä pienempää poikkeamaa pidettiin satunnaisena Hämeen läänissä, jos populaatiokoko oli yli 9600. Vastaavasti populaation koon ollessa 5000-9600 pienin poikkeama oli 2 prosenttiyksikköä, 1000-5000 pienin poikkeama oli 3 prosenttiyksikköä ja 600-999 pienin poikkeama oli 4 prosenttiyksikköä. Varsinaiset johtopäätökset tehtiin kuitenkin taulukoista, joissa pienintä poikkeamaa ei oltu luokiteltu vaan oli käytetty kaikkia väliarvoja. Testinä käytettiin binomista t-testiä (Mäkinen 1978:178; Vasama & Vartia 1980:638-641). Tilastollisten testien lisäksi on käytettävä myös suhdelukuja ja tarvittaessa myös absoluuttisia lukuja. Mikäli miesten ja naisten osuuksien määrän vertailussa käytetään pelkästään tilastollisten testien ilmoittamia osuuksien riskirajoja, niin osa ilmiöiden laajuudesta jää huomaamatta.

Ajanjaksoina 1961-65, 1971-75 ja 1981-85 naisia oli tilastollisesti merkitsevästi enemmän kuin miehiä 14 kunnassa. Nämä kunnat olivat Forssa (55%), Hämeenlinna (55%), Janakkala (52%), Kangasala (52%), Lahti (54%), Lammi (52%), Mänttä (52%), Nokia (53%), Orivesi (52%), Pälkäne (53%), Riihimäki (53%), Tampere (55%), Toijala (53%) ja Viiala (53%). Prosenttiluku suluissa on naisten osuus kunnan väkiluvusta. Yhteensä 29 kunnassa oli tilastollisesti merkitsevä naisenemmistö jonakin em. ajanjaksoista. Koko tarkasteluajana miehiä ei ollut naisia tilastollisesti enempää missään kunnassa Kuorevettä lukuunottamatta. Syynä miesten määrän pienuuteen oli ilmeisesti miesten suurempi kuolleisuus. Ajanjaksoina 1961-65, 1971-75 ja 1981-85 miehillä oli enemmistö ainakin kerran Hausjärvellä, Kuorevedellä, Kurussa, Kylmäkoskella, Pirkkalassa, Pohjaslahdella, Rengossa, Tammelassa, Teiskossa ja Ypäjällä.

Vuonna 1960 oli 0-19-vuotiaita poikia oli lähes kaikissa kunnissa 1-2 prosenttiyksikköä tyttöjä enemmän. Syyt tähän olivat ilmeisesti puhtaasti biologiset, ts. poikia syntyy tyttöjä enemmän. Vain kahdessatoista kunnassa poikia oli tilastollisesti merkitsevästi enemmän kuin tyttöjä (kuva 22). Poikia oli tilastollisesti merkitsevästi enemmän Hattulassa, Hausjärvellä, Janakkalassa, Kärkölässä, Kuorevedellä, Lahdessa, Pirkkalassa, Riihimäellä, Ruovedellä, Tampereella, Teiskossa ja Vesilahdella. Tyttöjä ei ollut tilastollisesti merkitsevästi enemmän kuin poikia missään kunnassa vuosina 1960, 1970 ja 1980. Tilastollisen merkitsevyyden riskitasona käytettiin viittä prosenttia. Poikien tyttöjä suurempi kuolleisuus tasoitti eroja sukupuolten osuuksissa tyttöjen hyväksi.

Vuonna 1970 väestöjen sukupuolirakenne kunnissa oli lähes samanlainen kuin vuonna 1960. Poikia oli tilastollisesti merkitsevästi enemmän kuin tyttöjä Kangasalassa, Kylmäkoskella, Ruovedellä, Tampereella, Urjalassa, Valkeakoskella, Vilppulassa ja Virroilla. Vuonna 1980 poikia oli tilastollisesti merkitsevästi tyttöjä enemmän Hausjärvellä, Janakkalassa, Kangasalassa, Lempäälässä, Orivedellä, Padasjoella, Tampereella, Valkeakoskella, Vesilahdella, Ylöjärvellä.

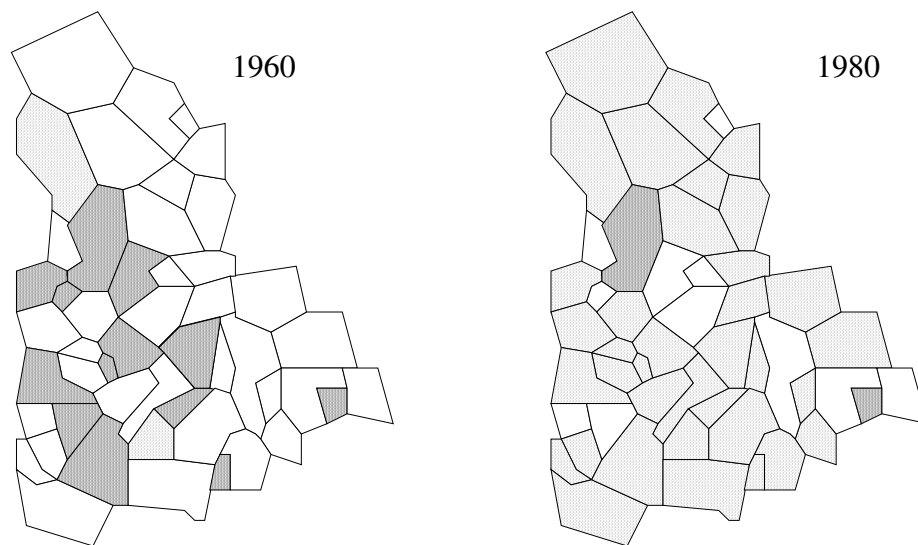
Kuva 22. 0-19-vuotiaiden poikien ja tyttöjen enemmitys Hämeen läänin kunnissa vuosina 1960 ja 1980. Poikien tilastollinen enemmitys on rasteroitu harmaalla värillä. Jos kummallakaan sukupuolella ei ole tilastollisesti merkitsevää enemmyyttä, niin kunta on rasteroitu valkoisella

Vuonna 1960 työikäisiä 20-44-vuotiaita naisia oli tilastollisesti merkitsevästi enemmän Forssassa, Hämeenlinnassa, Kangasalalla, Kylmäkoskella, Lahdessa, Nokialla, Pirkkalassa, Riihimäellä, Tampereella, Toijalassa ja Valkeakoskella (kuva 23). Useimmissa Hämeen läänin kunnissa oli naisenenmistö tässä työikäisten ikäryhmässä, mutta erot sukupuolijakauksessa eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Miehiä oli tilastollisesti merkitsevästi naisia enemmän Kurun, Pohjaslahden ja Rengon kunnissa.

Vuonna 1970 työikäisiä naisia oli tilastollisesti merkitsevästi enemmän kuin miehiä enää vain Tampereella, Hämeenlinnassa ja Lahdessa. Miehiä oli sen sijaan tilastollisesti merkitsevästi enemmän Asikkalassa, Hattulassa, Hauholla, Hausjärvellä, Humppilassa, Janakkalassa, Jokioisessa, Juupajoella, Kärkölässä, Kuhmoisissa, Kuorevedellä, Kurussa, Kylmäkoskella, Lempäälässä, Lopella, Nastolassa, Padasjoella, Pälkäneellä, Rengossa, Ruovedellä, Sääksmäellä, Somerolla, Tammelassa, Teiskolla, Tuuloksessa, Urjalassa, Vesilahdella, Vilppulassa ja Ypäjällä. Miesenenmistöisten kuntien lukumäärä oli siis huomattavasti kasvanut vuoteen 1960 verrattuna. Ne olivat nimenomaan maaseutukuntia.

Vuonna 1980 työikäisiä naisia oli tilastollisesti merkitsevästi enemmän enää Tampereella ja Lahdessa (kuva 23). Miehiä oli tilastollisesti merkitsevästi enemmän kuin naisia muissa kunnissa paitsi Forssassa, Hollolassa, Humppilassa, Kangasalassa, Koskella, Lammilla, Mäntässä, Nastolassa, Pälkäneellä, Pirkkalassa, Sahalahdella ja Ylöjärvellä.

Kaikissa kunnissa oli vuosina 1960, 1970 ja 1980 yli 65-vuotiaita naisia enemmän kuin miehiä. Ainoastaan Kuhmalahden kunnassa naisenemmistö ei ollut tilastollisesti merkitsevä.

Kuva 23. 20-44-vuotiaiden miesten ja naisten enemmisyys Hämeen läänin kunnissa vuosina 1960 ja 1980. Miesten tilastollinen enemmisyys on rasteroitu harmaalla värillä ja naisten tummalla. Jos kummallakaan sukupuolella ei ole tilastollisesti merkitsevää enemmyyttä, niin kunta on rasteroitu valkoisella